

Summary

Boychuk D. V. Right for Personality on Life in the System of the Personal Unproperty Rights: Problems of Theory and Practice. — Article.

The article is devoted consideration of question about the selection of unproperty every human right. Their guarantees are made by maintenance and orientation of activity of the state.

Keywords: unproperty rights for personality are in a civil law; euthanasia; artificial breaking of pregnancy; live-born.

УДК 347.44(477)

Н. В. Вороніна

ДО ПОНЯТТЯ ЗНАХІДКИ ЯК БЕЗХАЗЯЙНОЇ РЕЧІ

Поняття знахідки можна визначати з різних поглядів.

Знахідка як юридичний факт — це виявлення речі, що вибула з володіння власника або іншої уповноваженої на володіння особи попри їхню волю [1, 519].

Формулювання ст. 337 ЦК України дає змогу стверджувати, що законодавець вживає термін «знахідка» у розумінні юридичного факту. Так, у вказаній статті йдеться про те, що «особа, яка знайшла загублену річ, зобов'язана негайно повідомити про це особу, яка її загубила, або власника речі і повернути знайдену річ цій особі». Таким чином, робиться наголос на вчиненні певної активної дії.

Крім виявлення особа, що знайшла річ, вчиняє також іншу активну дію — здійснює заволодіння річчю, тобто встановлює фактичне панування над річчю, звертає річ у сферу свого господарчого відання.

Стаття 338 ЦК України, що має назву «Набуття права власності на знахідку», має на увазі під терміном «знахідка» річ, яку власник або інший володар загубив, а інша особа — знайшла.

Можливе також і третє розуміння знахідки — сама процедура набуття речі, власник якої невідомий. Саме так розглядається знахідка у підручниках з цивільного права.

Отже, під знахідкою можна розуміти:

- 1) саме ту річ, яка була знайдена;
- 2) виявлення загубленої речі — юридичний факт — вчинок;
- 3) фактичне заволодіння річчю як односторонній набувальний акт (юридичний факт) — окупація (заволодіння);
- 4) юридичний склад, який лежить в основі виникнення права власності у особи — заволодіння, набуття права власності через 6 місяців з моменту знайдення речі при дотриманні вимог ст. 338 ЦК України.

У даній статті ми розглянемо знахідку саме як річ, без якої взагалі неможливий відповідний спосіб набуття права власності.

Предмет знахідки є безхазяйною річчю, хоч деякі автори відокремлюють

знахідку від безхазяйного рухомого майна, розуміючи під ним тільки кинуті речі [2, 318].

Більшість авторів відмічають, що у групу безхазяйних речей поєднуються: кинуті власником речі, знахідки, бездоглядні тварини, скарби [3, 241].

Однак деякі автори в поняття «безхазяйне майно» не включають знахідку, бездоглядних тварин і скарб [4, 353]. Так, М. Г. Масевич вважає, що знахідка не є безхазяйною річчю [5, 173].

Відповідно до ч. 3 ст. 335 «безхазяйні рухомі речі можуть набуватися у власність за набувальною давністю, крім випадків, встановлених статтями 336, 338, 341 і 343 цього Кодексу».

Таким чином, законодавець чітко вказав, що безхазяйні речі набуваються у власність за загальним правилом, за набувальною давністю, якщо не підпадають під правила про відмову власника від речі, знахідку, знайдених бездоглядних тварин чи скарбу.

Необхідно зазначити, що згідно з діючим законодавством України під терміном «безхазяйна річ» розуміється таке: річ, яка не має власника або власник якої невідомий (ч. 1 ст. 335 ЦК України).

Найменування речі «безхазяйною» не обов'язково означає, що вона не має власника. Як правило, власник у безхазяйної речі є, але або його особистість не може бути встановлена зацікавленими особами, або цей власник своїми діями недвозначно демонструє бажання перестати бути таким. Можуть не мати власника тільки безхазяйні речі, що входять до складу скарбу — закон визнає можливість існування скарбів, на які власник втратив право в силу дії обставин, зазначених у законі [6].

На думку деяких вчених, річ, власник якої невідомий, не може автоматично вважатися безхазяйною. Такі речі на підставі закону міняють попереднього власника на нового у відповідності до правил про знахідку, про бездоглядних тварин, скарб. До цього попередній власник зберігає право власності на цю річ і вправі вимагати її повернення від незаконних власників. Виняток становлять речі, які власник не може зажадати від фактичного власника через те, що останній є добросовісним набувачем (ст. 388 ЦК України) або власник не знає, де перебуває його річ, або втратив право на повернення речі за спливом строку давності. У всіх цих випадках річ уже перебуває у фактичному володінні й не може бути законно привласнена іншими особами [5, 175].

Хоч теза про те, що попередній власник зберігає право власності на цю річ і вправі вимагати її повернення від незаконних власників, є вірною, однак це не є обґрунтуванням того, що знахідка, скарб не є безхазяйним майном, за підставами, що були названі вище, крім того вимагати повернення речі власник може тільки у 6-місясний строк від дня знайдення речі.

Різниця між категоріями «майно, яке не має власника» і «майно, власник якого невідомий» має практичне значення при визначенні моменту виникнення права власності у набувача, а також у випадках явки попереднього власника після того, як це майно було надбано у власність іншою особою після визнання його безхазяйним. Категорія «майно, власник якого невідомий» передбачає існу-

вання особи, яка має право власності на цю річ. Набути право власності на таке майно можливо тільки по закінченні терміну, який встановлений в законодавстві для пошуку попереднього власника. Категорія «майно, яке не має власника», виключає будь-які домагання на майно з боку колишнього власника. Право власності на таке майно встановлюється з моменту його виявлення [7, 198].

Однак визначення у ст. 335 ЦК України безхазяйної речі вимагає уточнення. Стаття, як уже зазначалося, відносить до безхазяйних речі: а) які не мають власника; б) власник яких невідомий. При цьому далі, у ч. 3 цієї ж статті, до безхазяйних віднесені речі, від права власності на які власник відмовився.

На нашу думку, відповідна стаття має бути уточнена таким чином: безхазяйною є річ, яка не має власника, власник якої невідомий або від права власності на яку власник відмовився.

При цьому треба враховувати, що річ може не мати власника, як, наприклад, майно померлої особи до прийняття спадщини, але воно не вважається безхазяйним. Не можна вважати безхазяйними речі, які споконвічно нікому не належали й не можуть бути об'єктами права власності — майно публічного права, призначене для суспільного користування, речі, вилучені з обороту [5, 174].

Поняття безхазяйної речі має практичне значення для випадків, коли за законом ці речі можуть шляхом заволодіння бути звернені у власність будь-яких осіб. Якщо власником землі, інших природних ресурсів не є фізичні особи, юридичні особи, територіальна громада, вони визнаються державною власністю, що виключає віднесення їх до безхазяйного майна.

Плоди, у тому числі природні, теж мають власника. У відповідності до ст. 189 ЦК України плоди, продукція, доходи належать законному власникові майна.

Річ не є безхазяйною, якщо її власник відомий, але з певних причин відсутній (наприклад, переховується з метою уникнення покарання).

З огляду на це речі, власник яких відомий, але водночас немає відомостей про його місце перебування, а також майно, яким користуються члени родини власника чи яким управляють інші особи за дорученням власника, безхазяйним визнано бути не може. Так само не може вважатися безхазяйним майно фізичної особи, яку судом визнано безвісно відсутньою чи померлою — адже відповідно до ст. 44 ЦК над майном безвісно відсутньої особи встановлюється опіка, а майно фізичної особи, яку було визнано померлою, переходить у власність інших осіб у порядку спадкування, оскільки згідно з ч. 1 ст. 47 ЦК правові наслідки оголошення фізичної особи померлою прирівнюються до правових наслідків, які настають у разі смерті особи.

Безхазяйність речі проявляється в її безсуб'єктності, неволодінні нею в юридичному змісті. При цьому фактична приналежність речі проявляється у володінні, яке допускається законом, що тягне правові наслідки: набуття речового права на майно або задоволення за зобов'язально-правовою вимогою.

Фактами, які свідчать про безхазяйність речі, можуть бути: неможливість виявити власника при вилученні у злочинців викраденого майна; в разі сти-

хійного лиха; при втраті права на майно у зв'язку зі спливом позовної давності для його витребування тощо.

Набути право власності на безхазяйне майно можуть як фізичні і юридичні особи, так і публічно-правові утворення.

Розпорядження окремими видами майна, що може перейти у власність держави, здійснюється цілою системою державних органів та структур, до яких належать:

- Державна податкова служба України, яка проводить роботу щодо управління організації виявлення і розпорядження безхазяйним майном;
- Державна митна служба України здійснює «конфіскацію товарів безпосередніх предметів порушення митних правил, товарів із спеціально виготовленими сховищами (тайниками), що використовувалися для приховування безпосередніх предметів порушення митних правил від митного контролю, транспортних засобів, що використовувалися для переміщення безпосередніх предметів порушення митних правил через митний кордон України (ст. 405 Митного кодексу України [8]);
- Міністерство внутрішніх справ України у разі, «якщо особа, яка має право вимагати повернення загубленої речі, або місце її перебування невідомі, особа, яка знайшла загублену річ, зобов'язана заявити про знахідку міліції або органам місцевого самоврядування» (ч. 2 ст. 337 ЦК України);
- органи місцевого самоврядування здійснюють організаційно-правові дії щодо подання заяви органам, що ведуть облік та державну реєстрацію безхазяйних нерухомих речей, на території якого вони розміщені. При цьому безхазяйна нерухома річ ставиться на облік та робиться оголошення у друкованих засобах масової інформації ч. 2 ст. 337 ЦК України) [9, 19].

У випадках, коли на певний об'єкт претендують декілька осіб з різним правовим статусом, в законодавстві встановлена черговість, згідно якої кожен подальший претендент має право придбати дане майно лише після того, як попередній претендент відмовиться від набуття. Наприклад, відповідно до ст. 338 ЦК України першочергове право на набуття знахідки у власність виникає в особи, яка знайшла її. У територіальній громаді право придбати дану річ у власність виникає лише після того, як особа, що знайшла дану річ, відмовиться від набуття права власності на неї [7, 198].

Таким чином, для набуття права власності на безхазяйне майно публічно-правовим утворенням необхідно дві умови. Першою умовою є підтвердження того, що дане майно є безхазяйним. Другою умовою є відсутність претензій на дане майно з боку інших осіб, яким законом може бути надане першочергове право на набуття перед публічно-правовим утворенням.

Треба зазначити, що діючий ЦК України по-різному визначає правове становище безхазяйних рухомих і нерухомих речей.

Що стосується безхазяйних нерухомих речей, до яких зокрема відносяться квартири, житлові будинки, об'єкти незавершеного будівництва, та інша нерухомість, то для таких речей законом встановлено особливий порядок набуття права власності.

Так, зокрема, безхазяйні нерухомі речі беруться на облік органом, що здійснює державну реєстрацію прав на нерухоме майно, за заявою органу місцевого самоврядування, на території якого вони розміщені. Про взяття безхазяйної нерухомої речі на облік з метою виявлення власника має бути зроблено оголошення в друкованих засобах масової інформації. Така постановка на облік є адміністративним актом, а не юридичним фактом, що впливає на цивільні правовідносини, об'єктом яких є дана нерухомість. Значення взяття на облік нерухомої речі полягає в тому, що з даного моменту починається перебіг строку (один рік), необхідного для пред'явлення відповідної вимоги до суду, а саме про винесення рішення щодо передачі такої речі у комунальну власність [10].

Набуття права власності на безхазяйну річ врегульовано ст. 335 ЦК України. Проте слід наголосити на тому, що ЦК України не регулює самого механізму виявлення, обліку, попередньої оцінки, забезпечення контролю за збереженням, розпорядженням безхазяйним майном, а також майном, що переходить у власність держави, та контролю за дотриманням чинного законодавства. Ці питання регулюються низкою законодавчих та підзаконних нормативних актів [9].

Основним нормативним актом, що регулює процес безпосереднього механізму реалізації такого майна є Постанова Кабінету Міністрів України «Про Порядок обліку, зберігання, оцінки конфіскованого та іншого майна, що переходить у власність держави і розпорядження ним» [11].

Що стосується безхазяйних рухомих речей — ч. 3 ст. 335 ЦК України встановлено, що вони можуть набуватися у власність за набувальною давністю, крім випадків, встановлених ст. ст. 336 (набуття права власності на рухому річ, від якої відмовився власник), 338 (набуття права власності на знахідку), 341 (набуття права власності на бездоглядну домашню тварину) і 343 (набуття права власності на скарб) ЦК України. Тобто встановлюється загальне правило щодо набуття у власність рухомих речей, від яких відмовився власник або власник яких невідомий.

Таким чином, поняття «безхазяйне майно» є збірним [12, 156], оскільки охоплює такі його різновиди, як рухома річ, від якої власник відмовився (ст. 336 ЦК України), знахідка (ст. 337 ЦК України), бездоглядна домашня тварина (ст. 340 ЦК України), скарб (ст. 343 ЦК України) та інше безхазяйне майно (ст. ст. 335, 344 ЦК України).

У чинному законодавстві сутність поняття «втрачена річ» полягає, в першу чергу, у відсутності волі власника або іншої особи, правомочної її тримати, до розпорядження майном, у тому числі до відмови від права власності на підставі ст. 336 ЦК України.

Втрачену річ можна визначити як річ, що вийшла з володіння, фактичного панування особи без її волі. При цьому правове значення має не те, знає або не знає власник, де знаходиться його річ, а те, знає або не знає особа, яка знайшла річ, її власника, а також і його волю відносно речі.

Як зазначав І. М. Тютрюмов, знахідка можлива тільки в тому випадку, коли річ була загублена хазяїном поза його житлом і притому так, що хазяїн вважає

свою річ остаточно втраченою і що особі, що знайшла чуже майно, хазяїн останнього в момент знахідки був невідомий. Але якщо хазяїн виявився незабаром після знахідки, то особа, що знайшла річ, не втрачає права на винагороду [13, 224].

При знахідці випадковість має місце як на стороні того, хто втратив, так і на стороні того, хто знайшов річ. Знахідка по можливості має бути повернена власнику або іншій особі, що її загубила. Для цього той, хто знайшов, повинен вчинити необхідні дії, передбачені в ч. 1 ст. 337 ЦК України.

В сучасній літературі також підкреслюють, що знайти можна лише те, що було загублено. Не може вважатися знайденим, те, що лежить на своєму місці, там, де воно завжди перебуває.

Той, хто привласнює річ, яка знаходиться на своєму постійному місці, визнається таким, що вчинив крадіжку.

Не визнається знахідкою майно, яке хоча спеціально і не охоронялось, але знаходилося у сфері виробничої діяльності власника чи тимчасово було залишено ним, законним володільцем чи іншою особою, якій воно було довірено, у певному місці.

Таким чином, загубленою у цивільному праві вважається річ, яка:

- 1) вибула з володіння власника, зберігача або особи, якій вона була доручена, незалежно від того, чи знають ці особи де вона перебуває, чи ні;
- 2) знаходиться у випадковому місці, там де вона звичайно не перебуває, не в місці свого постійного чи звичайного перебування (гаманець з грішми на дорозі, золотий годинник у лісі на дереві тощо) [14, 47];
- 3) особі, що знайшла чуже майно, хазяїн останнього в момент знахідки невідомий;
- 4) річ була загублена володільцем поза його житлом.

Загубленим можна визнати лише те, що має сукупність цих ознак.

За змістом ст. 337 ЦК України правила про знахідку поширюються на рухомі речі. Нерухома річ не може вважатися загубленою власником.

Отже законодавець визначає, що предметом знахідки може бути лише рухоме майно і воно має бути втраченим. Законодавець не дає обмежень за видами майна, яке не може бути знахідкою (за винятком речей, вилучених з цивільного обороту), і мінімальній його ціні. І це не випадково. Неможливо описати різноманіття життєвих ситуацій, які щодня виникають в нашому житті, а тому виключити випадок, коли власник втрачає свій автомобіль, не можна. Інше вело б до обмеження цивільного обороту тих предметів, які не обмежені в такому.

Чи поширюються положення про знахідку і чи настають викладені в ст. 338 ЦК України наслідки про перехід права власності на річ в тих випадках, коли річ була викрадена у його власника, але потім залишена злодієм?

Встановлення тієї обставини, що річ викрадена, є підставою для її повернення власникові і унеможливує набуття особою, яка знайшла річ, права власності на неї. Проте згідно зі ст. 339 ЦК України особа, що знайшла річ, має право отримати відшкодування витрат, пов'язаних із зберіганням, а також винагороду за знахідку. Це повністю кореспондується з положеннями ЦК

України, які передбачають право як добросовісного, так і недобросовісного власника вимагати від власника відшкодування зроблених ним необхідних витрат на майно з того часу, з якого власникові належать доходи від майна.

Якщо ж вкрадена річ (до того, як ця обставина була встановлена) згідно з положеннями ст. 338 ЦК України, перейшла у власність особи, що її знайшла, власник може витребувати її від того, кому вона була передана [15, 124].

Отже, знайденим слід вважати таке чуже майно, яке вийшло із фактичного володіння власника і на момент його привласнення знаходиться у бездоглядному стані. Зокрема, йдеться про втрачені речі, тобто предмети, які, як правило, не мають ідентифікаційних ознак належності і перебувають у невідомому для власника місці. Виявлення таких речей відповідно до цивільного законодавства розцінюється як знахідка. Закон зобов'язує того, хто знайшов загублену річ, негайно сповістити про це особу, яка її загубила, або міліцію, або відповідний орган адміністративно-територіального утворення чи адміністрацію відповідної організації.

Обставини, за яких знайдене майно вийшло із фактичного володіння його власника або стало бездоглядним, можуть бути різними (втрата внаслідок перевезення, залишення при перебуванні у певному місці тощо).

Література

1. Цивільне право України : підручник. В 2 т. Т. 2 / [Є. О. Харитонов, І. А. Безклубий, В. В. Луць та ін.]; за ред. Є. О. Харитонова, Н. Ю. Голубевої. — Х. : Одіссей, 2008. — 832 с.
2. Науково-практичний коментар до цивільного законодавства України. В 4 т. Т. 1 / [А. Г. Ярема, В. Я. Карабань, В. В. Кривенко, В. Г. Ротань]. — К. : А.С.К. ; Севастополь : Ін-т юрид. дослідж., 2004. — 928 с.
3. Гражданское право. Ч. 1 / под ред. А. Г. Калпина, А. И. Масляева. — [2-е изд., перераб. и доп.]. — М. : Юристъ, 2002. — 536 с.
4. Гражданское право. Ч. I / под ред. А. П. Сергеева, Ю. К. Толстого. — [3-е изд., перераб. и доп.]. — М. : ПРОСПЕКТ, 1998. — 484 с.
5. Масевич М. Г. Основание приобретения права собственности на бесхозяйные вещи // Проблемы современного гражданского права : сб. ст. — М. : Городец, 2000. — С. 173–191.
6. Белов В. А. Гражданское право. Особенная часть / В. А. Белов. — М. : Центр ЮрИнфоР, 2004. — 767 с.
7. Харитонов Є. О. Цивільне право України / Є. О. Харитонов, Н. О. Саніяхметова. — К. : Істина, 2003. — 776 с.
8. Митний кодекс України від 11 липня 2002 року // Відомості Верховної Ради України. — Офіц. вид. — 2002. — № 38–39. — Ст. 288.
9. Шевченко О. Я. Аналіз українського законодавства, що регулює перехід права власності на знахідку, безхазяйне майно та майно померлих громадян, що не мають спадкоємців // Юриспруденція: теорія і практика. — 2007. — № 9. — С. 18–22.
10. Науково-практичний коментар до ст. 335 Цивільного кодексу України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : www.liga.net.
11. Порядок обліку, зберігання, оцінки конфіскованого та іншого майна, що переходить у власність держави і розпорядження ним : затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 27 листоп. 1998 р. № 1893 // Офіційний вісник України. — 1998. — № 48. — Ст. 1764.
12. Комментарий к части первой Гражданского Кодекса Российской Федерации для предпринимателей / рук. авт. кол. М. И. Брагинский. — М. : Правовая культура, 1995. — 480 с.
13. Законы гражданские с разъяснениями Правительствующего Сената и комментариями русских юристов. Кн. 2 / [составил И. М. Тютрюмов]. — М. : Статут, 2004. — 603 с.
14. Цюра В. В. Речові права на чуже майно : наук.-практ. посіб. / В. В. Цюра — К. : КНТ, 2006. — 136 с.

15. Мичурин Е. А. Гражданское право : учеб. пособие / Е. А. Мичурин. — Х, : Юрсит, 2006. — 315 с.

Анотація

Ворокіна Н. В. До поняття знахідки як безхазяйної речі. — Стаття.

У статті дається поняття знахідки, аналізуються різні точки зору з даного питання, розглядається знахідка саме як річ, без якої взагалі неможливий відповідний спосіб набуття права власності. Зокрема, приділено увагу розгляду знахідки як рухомих, так і нерухомих речей.

Ключові слова: знахідна, річ, безхазяйна річ, право власності.

Аннотация

Ворокина Н. В. К понятию находки как бесхозяйственной вещи. — Статья.

В статье дается понятие находки, анализируются различные точки зрения по данному вопросу, рассматривается находка именно как вещь, без которой вообще невозможен соответствующий способ приобретения права собственности. В частности, уделено внимание рассмотрению находки как движимых, так и недвижимых вещей.

Ключевые слова: находка, вещь, бесхозяйственная вещь, права собственности.

Summary

Voronina N. V. On the Concept of Finding As a Waif. — Article.

The article presents the concept of finding, analysis different points of view on this issue, and investigates finding as a thing, without which it is generally impossible by appropriate means the acquisition of property rights. In particular, the article examines findings of both movable and immovable things.

Keywords: finding, thing, waif, property rights.

УДК 347.62.(477)

О. І. Сафончик

ДЕЯКІ ПИТАННЯ РОЗВИТКУ ЗАКОНОДАВСТВА З ПИТАНЬ ВИНИКНЕННЯ ТА ПРИПИНЕННЯ ШЛЮБНО-СІМЕЙНИХ ПРАВОВІДНОСИН

Становлення України як суверенної і незалежної держави супроводжується створенням нової правової бази сучасного суспільства, що потребує не тільки систематизації існуючого законодавства, але й зумовлює необхідність глибоких наукових досліджень у галузі шлюбно-сімейних правовідносин та їх законодавчого врегулювання.

Дослідженню даних питань приділялося багато уваги вченими-юристами, такими як: М. В. Антокольська, О. В. Дзера, А. А. Іванов, І. В. Жилінкова, Л. М. Зілковська, А. М. Нечаєва, З. В. Ромовська, О. О. Ульяненко, С. Я. Фурса, Є. О. Харитонов, Ю. С. Червоний та ін., які приймали активну участь у розробці проблем правового регулювання сімейних правовідносин.

Для розгляду деяких питань розвитку законодавства з питань виникнення та припинення шлюбно-сімейних правовідносин вважаємо за доцільне провес-